

УДК 332.2: 332.54

О. І. Ковалів,
к. е. н., старший науковий співробітник, завідувач відділу інтелектуальної власності та маркетингу інновацій, Інститут агроекології і природокоористування Національної академії аграрних наук України

КЛЮЧ ДО ДЕРЖАВНОГО УСПІХУ В НАЦІОНАЛЬНІЙ КОМОРИ

Aleksander Kovaliv,
PhD in Economics, Senior scientific Researcher, Head of the Department of Intellectual Property and Marketing Innovation, at the Institute of Agroecology and Nature Management of National Academy of Agrarian Sciences of Ukraine

KEY TO STATE SUCCESS LIES IN NATIONAL PANTRY

У даній публікації узагальнено деякі нетрадиційні напрацювання автора щодо пошуку шляхів до успіху в звершенні земельної реформи в Україні. Автор доводить, що "ключ" до розв'язання наявних проблем і неузгоджень із бажаного розвитку Української держави, в тому числі в сільській місцевості та в аграрному секторі економіки, криється в питаннях землі та її природних ресурсів. Таке твердження базується на тому, що відповідно до Конституції України, земля, її надра, атмосферне повітря, водні та інші природні ресурси, які знаходяться в межах території України, природні ресурси її континентального шельфу, виключної (морської) економічної зони є об'єктами права власності Українського народу і являються єдиним Основним національним багатством, що перебувають під особливою охороною держави. Головним заходом у досягненні успіху вважається проведення комплексних і системних реформ у процесі здійснення державної регуляторної політики України.

This publication summarizes certain innovative developments in seeking a solution to success in the accomplishment of land reform in Ukraine. The author proves that the "key" to solving existing challenges and disagreements with the desired development of the Ukrainian state, including in rural areas and in the agricultural sector, lies in matters of land and its natural resources. This assertion is based on the fact that according to the Constitution of Ukraine, the land, minerals, air, water and other natural resources located within the territory of Ukraine, the continental shelf natural resources of exclusive (maritime) economic zone are the Ukrainian nation property and the only major national treasure under special state protection. The main measure to success is carrying out comprehensive and systematic reforms under the regulatory policy implementation in Ukraine.

Ключові слова: землекористування, ринкова економіка, реформування земельних Відносин, природні ресурси, інтереси.

Key words: land management, market economy, land relations reformation, natural resources, interests.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

У наукових колах, владних структурах та серед активних верств населення ведеться пошук виходу із надто нездорового та дещо незрозумілого існуючого стану суспільно-економічних відносин в Україні. Особливо це стосується сільської місцевості, віддаленої від мегаполісів.

Оскільки, відповідно до Конституції України, земля, її надра, атмосферне повітря, водні та інші природні

ресурси, які знаходяться в межах території України, природні ресурси її континентального шельфу, виключної (морської) економічної зони є об'єктами права власності Українського народу і являються єдиним основним національним багатством, що перебуває під особливою охороною держави [1], вважається, що "ключ" до розв'язання наявних проблем і неузгоджень із бажаного розвитку Української держави, в тому числі в сільській місцевості та в аграрному секторі еко-

номіки, криється в питаннях землі та її природних ресурсів.

Беручи до уваги такі конституційні вимоги і те, що до питань землі та її природних ресурсів мають відношення всі громадяни України, а не лише "селяни", і ще головніше те, що всі вони хочуть їсти, — тому вся політика, економіка, екологія, соціологія і все-все, що пов'язано із життям та здоров'ям усіх українців, має функціонувати за відповідними гармонійними законами в межах всієї держави і кожної громади з врахуванням викликів світового простору, виходячи з національних інтересів. Ця головна і невід'ємна передумова також забезпечує існування суверенної і незалежної, демократичної, соціальної та правової Української держави. Адже, володіючи, користуючись і розпоряджаючись землею, одночасно здійснюється природокористування. Ці відносини нерозривно пов'язані між собою та з територією України і мають слугувати насамперед інтересам її громадян [4].

Беззаперечно, найвагомішим заходом у проведенні реформувань в Україні, особливо історичної земельної реформи, мають бути комплексні роботи із державного науково-обґрунтованого землеустрою та землевпорядкування як основного інструменту створення реальних трансформаційних механізмів із перспективного розвитку конкретних територій і держави в цілому, де б одночасно вирішувались не лише економіко-господарські, але й екологічно-орієнтовані та соціально-вмотивовані завдання. Адже, зміна суспільно-економічного ладу та перехід до ринково-орієнтованої економіки потребують також синхронного формування нової системи державного управління, регулювання і реалізації реформ, здійснюючи заходи з раціонального використання й охорони всіх складових біосфери. Заходи, в тому числі стосовно формування стійких екосистем і чистоти довкілля, природоохоронного і ресурсозберігаючого напрямів, передбачені затвердженими проектами землеустрою і землевпорядкування, мають бути обов'язковими до виконання всіма учасниками, в першу чергу, — органами державної влади і місцевого самоврядування [2; 5; 10].

Незважаючи на наявні різноманітні альтернативні пропозиції щодо шляхів подальшого реформування в Україні, в тому числі запропоновані автором даного дослідження, пошук їх продовжується. Зокрема, 18 березня 2013 року за ініціативи голови Комітету з питань аграрної політики та земельних відносин Верховної Ради України Григорія Миколайовича Калетника, якого нещодавно було обрано академіком НААН України, відбулася чергова "серйозна" розмова за участю майже всіх провідних учених (переважно академіків) в аграрній і земельній сфері стосовно аналізу стану й пошуку перспективи реформування земельних відносин в Україні.

АНАЛІЗ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Дослідженню наявних проблем із врегулювання земельних відносин в Україні із позицій пошуку шляхів і методів їх вдосконалення приділяється багато уваги і присвячено ряд робіт, зокрема таких авторів, як І.К. Бистрякова, В.М. Гейця, М.Я. Дем'яненко, Д.С. Добряка, М.Ф. Маліка, В.Я. Месель-Веселяка, П.Т. Саблука,

А.М. Третяка, В.В. Юрчишина і багатьох інших, які підтверджують наявність проблем із реформування і вказують на вимоги до їх вирішення.

МЕТА СТАТТІ

Оскільки, під час згаданої зустрічі 18 березня 2013 року одне із центральних місць займало питання про відсутність до цього часу ІДЕЇ та МЕТИ розвитку земельної та аграрної реформ в Україні, тому завданням даної статті є узагальнення деяких напрацювань автора щодо пошуку шляхів до успіху в процесі становлення заможної правової української держави, особливо в сільській місцевості.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Базуючись на аналізі стану аграрних реформувань та конституційних вимог стосовно можливої подальшої трансформації земельних відносин і природокористування, визначено сім груп основних інтересів, а саме: національні інтереси; інтереси територіальних громад; інтереси селян-власників паїв; інтереси всіх наявних та майбутніх селянських і фермерських господарств; інтереси існуючих та нових сільськогосподарських підприємств, кооперативів та інших господарських структур і їх засновників, які мають і матимуть добросовісні наміри щодо участі в реалізації нової аграрної політики України, в т.ч. з розвитку сільських територій, раціонального використання і охорони землі та її природних ресурсів; інтереси партнерських несільськогосподарських підприємств та інших легальних структур в Україні, а також світового співтовариства та міжнародних організацій. При цьому вважається, що головним інтересом у Президента України, Верховної Ради України і Кабінету Міністрів України та в науковців має бути єдиний інтерес, — у який спосіб збалансувати всі окреслені інтереси та їх складові, не здавши національні інтереси [6; 7; 9].

У цьому зв'язку, слід висловити припущення як аксіому: "Не давши відповідь на запитання — в чому суть саме національних інтересів, які фокусуються на всі інші, — не маємо жодного шансу здійснити успішний пошук ідеї і мети, які б визнали (в переважній більшості) громадяни України як власні".

Доречно, на захист такого трактування, навести деякі аргументи як об'єднуючі фактори в балансуванні інтересів всіх громадян України.

По-перше. Єдина конституційна норма, де простір у межах кордону України, включаючи прибережну смугу континентального шельфу виключної (морської) економічної зони — (X-Y-Z — до центра Землі і в Космос) — є своєюрідною Національною КОМОРОЮ землі та її природних ресурсів, тобто — Національною КОМОРОЮ основного національного багатства України. Експерти оцінюють наше національне багатство (розвідані ресурси), яке знаходиться в нашій Національній КОМОРИ, на загальну суму в понад 8 трильйонів доларів США. (За попередніми розрахунками РВПС України НАН України, реальна величина національного багатства держави досягає 320—380 трильйонів доларів США, з них приблизно 83—88 відсотків припадає на природно-ресурсні багатства. У грошовому еквіваленті доступних багатств

на кожного громадянина припадає близько по 2 млн доларів). Чомусь такою інформацією не наповнюються програмні документи і медіа простір.

По-друге. Відповідно до Основного закону держави, всі громадяни України (біля 45 млн громадян) є (мають бути і будуть) повноправними співвласниками свого Основного національного багатства та повноцінними володарями своєї Національної КОМОРИ. Адже, за існуючих умов, замість такої привілеї виникають лише численні запитання, зокрема: "Хто фактично в Україні володіє нашим національним багатством, і хто є — "ЗАВКОМОРОЮ"? Де і в кого КЛЮЧ від НЕЇ? Яку реальну користь від свого Національного багатства мають громадяни України? Саме з цього випливає головне запитання й основне завдання для його розв'язання [2; 3; 10].

По-третє. Унеможлиблює одержати бажані відповіді на наявні виклики — відсутність відповідальної та об'єктивної комплексної, системної і прозорої національної регуляторної політики (концепції, програм та конкретних механізмів і заходів, обов'язкових до виконання) з реалізації національних інтересів та Конституційних вимог і гарантій щодо: реальних можливостей розвитку в сучасних умовах, притаманних українським споконвічним традиціям, всіх ланок раціонального натурального господарювання, органічного агропромислового виробництва, переробки продукції та інших сучасних високотехнологічних наукоємних виробництв, які не шкодять навколишньому природному середовищу й здоров'ю людей; збереження, відтворення та гармонійного використання природних ресурсів (особливо води, ґрунтів і повітря) в агролісоландшафтах; формування безпечних, здорових і комфортних умов проживання, праці і відпочинку людей, особливо в сільській місцевості; гарантування продовольчої безпеки та достатку всіх громадян України (без зовнішнього втручання) на різних ієрархічних рівнях і вільного доступу (можливість купівельної спроможності) до споживання натуральної органічної екологічно чистої вітчизняної продукції тощо.

Тому вважаємо, що без розв'язання і реалізації окреслених першочергових заходів у національних інтересах — в інтересах всіх громадян України — неможливо побудувати правову і заможну Українську державу та створити комфортні і прозорі умови для можливого розвитку всіх інших напрямків та інтересів життєдіяльності, які відповідатимуть національним інтересам.

Оскільки наша держава не є ізольованою країною в світовому просторі, вважаємо, що внутрішня і зовнішня політика України має бути збалансованою і фокусуватись на розв'язання наявних та на упередження можливих проблеми як у межах кордону, так і назовні. При цьому пропонується на всіх рівнях органів влади визнати, що ідеєю та метою аграрної і земельної реформ є реалізація національних інтересів щодо: збереження та відтворення українського селянства як генофонду нації і сталого розвитку сільської місцевості; раціонального використання природних ресурсів і навколишнього природного середовища; формування безпечних і здорових умов життя та гарантування продовольчої безпеки для всіх громадян України [9].

Архіважливим заходом у процесі реалізації окресленої мети є введення нових механізмів одержання збалансованих прибутків, у тому числі на користь суспільства, внаслідок земле- та природокористування, які розмежовують їх за інтересами і базуються на новій рентній основі (авторські пропозиції). Таке природокористування має бути платним для всіх, і мають діяти прозорі механізми одержання прибутків, а також вільні комерційні відносини при безпосередній участі держави. При цьому будь-які преференції відсутні, а надходження від першої рентної складової не повинні "проїдатися", як це відбувається зараз.

Дослідження також підтверджують, що, не врегулювавши відомчі та кланові інтереси і реально не впровадивши механізми комплексного і прозорого підходу до здійснення земле- та природокористування на користь всіх громадян України у світлі вимог світового співтовариства, не можна чекати бажаних зрушень. Одним із головних інструментів впровадження пропонуваного має бути якнайшвидше (в комплексі з іншими заходами) впорядковано систему існуючих державних інститутів та інституцій, зокрема тих, які мають відношення до питань землі та її природних ресурсів.

Для цього, в першу чергу, необхідно утворити запропонований нами Національний банк землі та її природних ресурсів України (можна — Національний земельний банк (банк даних), краще — Національну КОМОРУ України) з відповідними регіональними та місцевими підрозділами як центральний орган виконавчої влади, підконтрольний та підзвітний Президенту України (краще — РНБО, як виняток — Кабінету Міністрів України). Даний орган доцільно утворити в межах існуючої штатної чисельності, в тому числі на базі Центру державного земельного кадастру та підрозділу геодезії і картографії Держземагенції України, Державної служби геології та надр України, частини Державної екологічної інспекції України, частини мережі БТІ, Державного підприємства "Інформаційний центр" Мін'юсту України та окремих структурних підрозділів інших органів виконавчої влади.

Пропонований Національний банк, на відміну від інших банків, окрім певних функцій, повинен мати свій Бюджет (Бюджет Банку та складовий Рентний банк) і виконувати багатозначові функції та завдання, не притаманні Національному банку України, Державному Бюджету України та комерційним банкам. Особлива увага повинна приділятися першій складовій рентного прибутку (доходу), яка є основним виразником національних інтересів і диференціюється з іншими рентними складовими.

Відповідні повноваження повинні надаватися Бюджету Банку, зокрема виконувати такі найважливіші завдання:

— забезпечувати реалізацію запропонованої Національної Концепції та повноцінне фінансування відповідних Програм і заходів, розроблених для розвитку її на рівні держави і в розрізі адміністративно-територіального устрою України;

— виконувати роль інноваційного та інвестиційного фондів для учасників (земле- і природокорис-

тувачів), які активно реалізують відповідні Програми;

— здійснювати довгострокове, в тому числі іпотечне, кредитування лише учасників реалізації пропонованої національної політики раціонального природокористування;

— забезпечувати економічне стимулювання ефективного використання і охорони землі та її природних ресурсів з точки зору національних інтересів.

Функціонування пропонованої установи також відіграватиме роль основного генератора і стимулятора формування Державного і місцевих бюджетів та поповнювача золотовалютних запасів держави тощо.

Впорядкування регіональних підрозділів органів земельних ресурсів і природокористування, підпорядкувавши їх виконавчим органам сільських, селищних та міських рад народних депутатів, без дублювання повноважень інших органів влади, сприятиме розгортанню реального самоврядування.

З метою забезпечення реалізації Державної земельної політики щодо земель сільськогосподарського призначення, водного і лісового фондів, гармонійного врегулювання допущених помилок при реформуванні відносин в аграрному секторі економіки пропонується одночасно впорядкувати функції Мінагрополітики України та інших структурних підрозділів, а також скоординувати діяльність всіх інших підприємств, організацій, фондів і проектів, які причетні до проведення земельної реформи, врегулювання земельних відносин, охорони і підвищення природної родючості ґрунтів тощо.

У досягненні передбачуваного, основну роль мав би відіграти Президент України як гарант Конституції України і Голова Ради національної безпеки і оборони України. Він зобов'язаний взяти під особистий контроль і забезпечити реалізацію ефективної національної регуляторної політики у сферах земельних відносин та природокористування [8].

ВИСНОВКИ

Вважаємо, що лише запроваджуючи такі та інші термінові комплексні, системні і радикальні заходи, які одночасно сприятимуть виправленню помилок попередніх реформувальних і реальному росту бюджетів усіх рівнів, особливо сімейних, можна забезпечити стабільність і економічне зростання; прояв позитивних суспільних настроїв; формування системи захисту прав усіх законних суб'єктів власності та користування землею і її природними ресурсами, а також гарантувати національну і продовольчу безпеку в державі.

Набуті знання, досвід і широко апробовані пропозиції автора даного дослідження, в процесі пошуку візії на звершення земельної реформи в Україні, дали підстави не лише стверджувати, що "ключ" до успіху з розв'язання наявних проблем і неузгоджень в Українській державі заховано в питаннях землі та її природних ресурсах — в "Національній коморі", але й відкрити реальні шляхи до розв'язання наявних проблем і неузгоджень з бажаного розвитку Української держави, в тому числі в сільській місцевості та в аграрному секторі економіки і, як наслідок, прогнозувати появу передумов для швид-

кого зростання здорових, розумних і красивих українців.

Література:

1. Конституція України від 28 червня 1996 // Відомості Верховної Ради України. — 1996. — № 30.
 2. Ковалів О.І. Земля та її природні ресурси — основа подальшої внутрішньої політики в Україні на рентній основі (реальна програма дій) / О.І. Ковалів // Землевпорядкування. — К., 2003. — № 3. — С. 16—20.
 3. Ковалів О.І. Основні засади комплексної національної регуляторної політики з реалізації конституційних вимог в Україні щодо землі та її природних ресурсів — основного національного багатства (акцент на землях сільськогосподарського призначення) / О.І. Ковалів // Земельне право України. — К., 2006. — № 2. — С. 45—55.
 4. Ковалів О.І. Національна регуляторна політика на новій рентній основі / О.І. Ковалів // Економіка АПК. — К., 2009. — № 3. — С. 94—97.
 5. Ковалів О.І. Державний землеустрій як основний інструмент здійснення земельної та аграрної реформи / О.І. Ковалів // Організаційно-економічні трансформації в аграрному виробництві. // Матеріали Дванадцятих річних зборів Всеукраїнського конгресу вчених економістів-аграрників. 25—26 лютого 2010 р. — К., 2010. — С. 173—178.
 6. Ковалів О.І. Балансування інтересів та впорядкування ринкових земельних відносин — основний інструмент цивілізованих механізмів природокористування / О.І. Ковалів // Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія: економіка, аграрний менеджмент, бізнес, Київ, ВЦ НУБіП. — К., 2011. — Випуск 163. — Ч. 3. — С. 252—259.
 7. Ковалів О.І. Еколого-економічні та соціальні напрями регулювання земельних відносин і природокористування на сучасному етапі / О.І. Ковалів // Економіст. — К., 2011. — № 10. — С. 31—33.
 8. Ковалив А.И. Реальный путь продвижения земельной реформы в Украине / А.И. Ковалив, А.П. Исаченко // Материалы Международной научно-практической конференции, посвященной 100-летию закона "О землеустройстве". — М., ГУЗ, 2012. — С. 153—159.
 9. Ковалів О.І. Основні особливості економіки природокористування в процесі регулювання земельних відносин / О.І. Ковалів // Інноваційна економіка. — 2012 [30]. — № 4. — С. 262—265.
 10. Ковалив А.И. Роль землеустройства в сохранении почвенно-земельных ресурсов / А.И. Ковалив, А.П. Исаченко // Почвенно-земельные ресурсы, оценка, устойчивое использование, геоинформационное обеспечение. Материалы Международной научно-практической конференции, 6—8 июня 2012. — Минск, 2012. — С. 7—13.
 11. Ковалів О.І. Наслідки земельної реформи в Україні / О.І. Ковалів // Стратегія розвитку аграрного сектора економіки на період до 2020 року. // Збірник матеріалів Чотирнадцятих річних зборів Всеукраїнського конгресу вчених економістів-аграрників. 16—17 жовтня 2012 р. — К., 2013. — С. 208—214.
- Стаття надійшла до редакції 29.03.2013 р.*